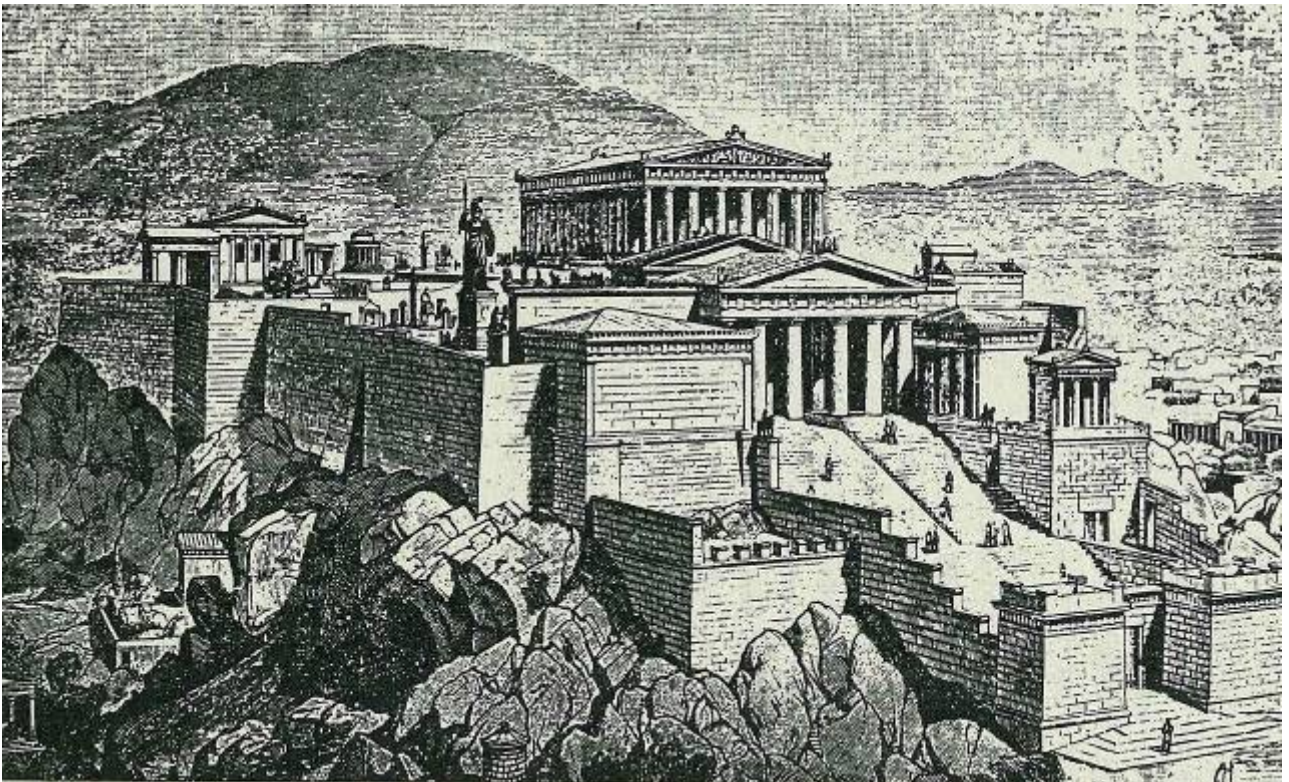

**Η ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ**

**ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εδώ και δύομισι σχεδόν χιλιάδες χρόνια ο Παρθενώνας ορθώνει το ανάστημά του στην Ακρόπολη δεσπόζοντας πάνω από την πόλη των Αθηνών.

Λίγα κτίρια, όπως η πυραμίδα του Χέοπος στην Αίγυπτο, άντεξαν περισσότερο στο χρόνο.

Αλλά κανένα απ' αυτά δεν έχει να επιδείξει την **αρχιτεκτονική συνθετότητα** και την **καλλιτεχνική υπεροχή** του Παρθενώνα.

Και κανένα δεν κατέχει τις τόσο **πλούσιες συμβολικές αξίες** που απέκτησε ο Παρθενώνας με το πέρασμα των αιώνων.

Δεν είναι τυχαίο που η UNESCO, η Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών, όταν ιδρύθηκε ύστερ' απ' το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, διάλεξε ως έμβλημά της την πρόσοψη του Παρθενώνα.

Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ

Στα 448 π.Χ. η Εκκλησία του Δήμου στην Αθήνα αποφάσισε με ψηφοφορία να χρησιμοποιήσει ένα μέρος από τα χρήματα του συμμαχικού ταμείου για να ξαναχτίσει το ναό της θεάς Αθηνάς Παρθένου, που υψωνόταν στο ψηλότερο σημείο της Ακρόπολης και δέσποζε πάνω από την πόλη και τα τριγύρω περίχωρα.

Ίσως αρχικά να είχε χτιστεί ως μνημείο για τους πεσόντες στους πολέμους εναντίον των Περσών πριν από μία και περισσότερο γενιά.

Ο παλαιότερος ναός της Αθηνάς είχε αρχίσει να χτίζεται λίγο πριν ή αμέσως ύστερ' απ' τη μάχη του Μαραθώνα στα 490 π.Χ., αλλά τον είχαν ισοπεδώσει οι Πέρσες στη διάρκεια της σύντομης κατοχής της Αθήνας στα 480 π.Χ.

Η απόφαση όμως των Αθηναίων να ξαναχτίσουν τα ρημαγμένα μνημεία της Ακρόπολης δεν ήταν μια απλή αναπόληση του παρελθόντος. Αφορούσε στο παρόν, αλλά και στο μέλλον.

Η Αθήνα βρισκόταν τώρα στο αποκορύφωμα της πολιτικής της δύναμης και όχι μόνο.

Ήταν αναμφισβήτητα το κέντρο μιας εκπληκτικής πνευματικής και καλλιτεχνικής αφύπνισης που σημάδεψε τη μεταγενέστερη ιστορία της Ευρώπης και όλου του κόσμου.

Όταν άρχισαν οι εργασίες στον Παρθενώνα, είχε μόλις πεθάνει ο Αισχύλος, ενώ ο Σοφοκλής κι ο Ευριπίδης βρίσκονταν στο αποκορύφωμα της έμπνευσής τους - η *Αντιγόνη* παρουσιάστηκε όταν έμπαιναν τα θεμέλια και η *Μήδεια* ένα χρόνο μετά την ολοκλήρωση του ναού. Ο Σωκράτης στα νιάτα του παρακολούθησε το χτίσιμο του Παρθενώνα και πολύ πιθανόν να πήρε μέρος στην κατασκευή του, μια και δούλευε νεαρός κοντά στον πατέρα του ως λιθοξόος.

Οι εργασίες στο καινούριο κτίριο άρχισαν το 447 π.Χ. και ολοκληρώθηκαν το 432 π.Χ. Δε γνωρίζουμε πολλά πράγματα για τις λεπτομερείς προετοιμασίες της κατασκευής.

Εμπυχωτές ήταν ο **Περικλής**, που επανεκλεγόταν τη μια χρονιά μετά την άλλη στην πολιτική αρχηγία, και ο γλύπτης **Φειδίας**, που είχε μόλις φτιάξει το κολοσσιαίο άγαλμα της Προμάχου Αθηνάς, αυτό που στήθηκε στην είσοδο της Ακρόπολης.

Ο Φειδίας, που επρόκειτο σύντομα ν' αρχίσει εργασίες στο ναό του Δία στην Ολυμπία, θα πρέπει να ήταν ο καλλιτεχνικός διευθυντής όλου του κατασκευαστικού προγράμματος του Περικλή. Ο **Ικτίνος** ήταν ο βασικός αρχιτέκτονας.

Στην πραγματικότητα ο Παρθενώνας ήταν **έργο ολόκληρου του αθηναϊκού λαού**, όχι μόνο γιατί εκατοντάδες είχαν εργαστεί για την κατασκευή του, αλλά γιατί η Εκκλησία του Δήμου ήταν τελικά υπεύθυνη γι' αυτόν, επικύρωνε τις αναθέσεις, επέβαλλε κυρώσεις κι έκανε έλεγχο για κάθε δραχμή που ξοδευόταν.

Οι πολιτικοί αντίπαλοι του Περικλή ήταν, ή παρίσταναν πως ήταν, αγανακτισμένοι με τις δημόσιες δαπάνες.

Ο Περικλής, έλεγαν, «στολίζει την πόλη μας με χρυσάφια και την καλλωπίζει σαν φιλάρεσκη γυναίκα με πολύτιμους λίθους και χιλιοτάλαντους ναούς» (Πλουτάρχου *Περικλής*, κεφ. 12).

Η αντιπολίτευση όμως είχε πολύ λίγη υποστήριξη.

Ο Περικλής επανεκλεγόταν τη μια χρονιά μετά την άλλη από τους συμπολίτες του.

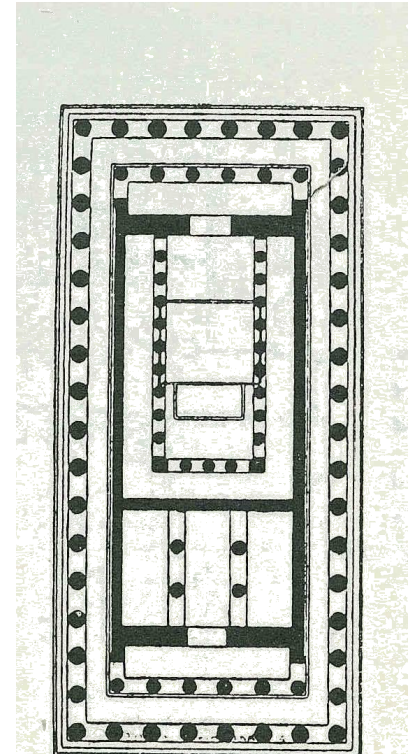
ΤΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ο Παρθενώνας θεωρείται και είναι **μνημείο μοναδικό και ανεπανάληπτο.**

Είναι ο **μεγαλύτερος δωρικός ναός όλου του ελληνικού κόσμου** που η οικοδόμησή του ολοκληρώθηκε (οι μόνοι μεγαλύτεροι, ο ναός του Σελινούντος και ο ναός του Διός του Ακράγαντος, δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ).

Είναι ένας **περίπτερος, αμφιπρόστυλος ναός δωρικού ρυθμού**, δηλαδή έχει μια σειρά από δωρικούς κίονες σε κάθε μακριά πλευρά και διπλή σειρά από κίονες στις δυο προστάσεις στην ανατολική και δυτική πλευρά.

- Αρχικά υπήρχαν εξωτερικά **πενήντα οχτώ (58) κίονες**: δεκαεφτά σε κάθε μακριά πλευρά (νότια και βόρεια), οχτώ σε κάθε στενή πλευρά (ανατολικά και δυτικά) κι έξι στις σειρές των δύο προστάσεων.
- Υπήρχε ακόμα μια **εσωτερική δίτονη κιονοστοιχία από είκοσι τρεις (23) κίονες**, που στήριζε την οροφή, σχηματίζοντας ένα **Π** γύρω από το λατρευτικό άγαλμα: απ' αυτήν μόνον ελάχιστα ίχνη απομένουν.
- Ο ναός ήταν χωρισμένος σε **δυο διαμερίσματα**,
 - ✓ το **ανατολικό (σηκός)** όπου βρισκόταν το **χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου, δώδεκα (12) μέτρα** ύψος, έργο του Φειδία,
 - ✓ το **δυτικό**, όπου φυλαγόταν ο **θησαυρός της θεάς και της πόλης** και ήταν τελείως αποχωρισμένο από το σηκό (συγκοινωνούσε μόνο με τον οπισθόδομο).
- Ο **πλαστικός διάκοσμος** περιλάμβανε
 - ✓ **σύνολα αγαλμάτων στα τριγωνικά αετώματα** των δυο στενών πλευρών. Τα άγαλμα των εναέτιων γλυπτών ήταν παρμένα από τους μύθους γύρω από τη θεά Αθηνά. Η ανατολική αετώμα αναπαρίστανε τη **γέννηση της Αθηνάς και το δυτικό την έριδα Αθηνάς - Ποσειδώνα** για την κυριαρχία στη γη της Αττικής.
 - ✓ **92 μετόπες** και μια **ζωφόρο 162 μ.** που αποτελούσαν μέρος της δομής του κτιρίου και δεν ήταν απλή διακόσμηση που προστέθηκε μετά την ολοκλήρωσή του.

Δεν είναι **καθαρά δωρικός ναός**. Συγχωνεύει όλα τα γνωστά στοιχεία της δωρικής και ιωνικής αρχιτεκτονικής, έτσι ώστε προκύπτει μια **νέα μορφή**, που θα μπορούσε να ονομαστεί **αττική**, γιατί είναι ο **μόνος δωρικός ναός** που :

- ✓ εκτός από τα δωρικά στοιχεία, είναι διακοσμημένος και με **αστραγάλους** και **ιονικά και λεσβιακά κυμάτια**
- ✓ έχει **ενενήντα δύο (92) μετόπες** με **ανάγλυφες παραστάσεις**, 32 σε κάθε μακριά πλευρά και 14 σε κάθε στενή πλευρά. Το ύψος τους είναι 1,2 μ. Το βάθος τους φαίνεται πως ήταν χρωματισμένο κόκκινο. Ο Παρθενώνας είναι ο μοναδικός ναός που έχει παραστάσεις σ' όλες τις μετόπες¹ που παρίσταναν σκηνές από την ελληνική μυθολογία και τις τοπικές αθηναϊκές παραδόσεις. Ο Φειδίας εικόνισε τέσσερα θέματα : στην ανατολική μεριά έχουμε τη **Γιγαντομαχία**, στη δυτική την **Αμαζονομαχία**, στη νότια την **Κενταυρομαχία**, και στη βόρεια την **Ιλίου πέρσιον**, δηλαδή την άλωση της Τροίας.
- ✓ έχει **ζωφόρο, 160 μέτρα μήκος**, η οποία στεφανώνει **εξωτερικά** τον κυρίως ναό και στις τέσσερις πλευρές του
- ✓ στη ζωφόρο, παρουσιάζονται **ανθρώπινες μορφές**, αντί των παλιών μύθων, **όλος ο αθηναϊκός λαός κατά την πομπή των Παναθηναίων.**

¹ Ο λόγος που δε συναντάμε παραστάσεις στις μετόπες των άλλων ναών είναι καθαρά οικονομικός.

¶ **Είναι ο μόνος ολομέγανθος ελληνικός ναός.** Ακόμη και τα κεραμίδια ήταν μαρμάρινα κι επειδή ήταν αρκετά λεπτά φίλτραραν το φως του ήλιου και χάριζαν στο εσωτερικό του ναού ένα γλαυκό χρώμα. Στις μακριές πλευρές τα κεραμίδια καταλήγουν σε ακροκέραμα με τη μορφή ανθεμίου. Στις τέσσερις άκρες της στέγης υπάρχουν λεοντοκεφαλές - ψευδοϋδρορροές. Τέλος στην κορυφή των αετωμάτων υπήρχαν τα ακρωτήρια, ενώ στη μέση, στην κορυφή της στέγης υπήρχε ένα τεράστιο ανθέμιο.

¶ **Έχει σχήμα πυραμιδοειδές** και όχι παραλληλεπίπεδο.

Σε όλα τα μέλη του ναού που έπρεπε να είναι κάθετα, κίονες ή τοίχους, υπάρχουν **χαρακτηριστικές κλίσεις**.

- ✓ Οι κίονες του πτερού (σειρά κιόνων) κλίνουν όλοι προς το εσωτερικό κατά 0,07 μ., ενώ οι γωνιαίοι, καθώς μετέχουν και στις δύο πλευρές, κλίνουν διαγωνίως κατά 0,10 μ.
- ✓ Οι τοίχοι εσωτερικά είναι κάθετοι, αλλά εξωτερικά κλίνουν προς τα μέσα, οπότε παρατηρείται **μείωση**.

¶ **Παρουσιάζει καμπυλώσεις.** Μ' άλλα λόγια οι αρχιτέκτονες, για ν' αποφύγουν τη «νεκρή» ευθεία γραμμή, καμπύλωσαν το στυλοβάτη, το επιστύλιο, τα τρίγλυφα, το γείσο και το αέτωμα.

- ✓ Ο στυλοβάτης, για παράδειγμα, δεν αποτελεί οριζόντια επιφάνεια, όπως απαιτεί η στατική κάθε κτιρίου, αλλά σχηματίζει καμπύλη, έτσι ώστε στο μέσο των μακρών πλευρών υψώνεται από την οριζόντιο κατά 0,11 μ., ενώ στο μέσο των στενών πλευρών υψώνεται κατά 0,06 μ.
- ✓ Την ίδια κλίση ακολουθεί και η ανωδομή.
- ✓ Εδώ πρέπει να συμπεριλάβουμε και την **ένταση** (το φούσκωμα δηλαδή που παρουσιάζουν οι κίονες στο 1/3 περίπου του ύψους τους). Με την ένταση κανονικά δίνεται η εντύπωση ενός ζωντανού οργανισμού που "υποφέρει" από το βάρος που σηκώνει. Αλλά στον Παρθενώνα, σε κίονα ύψους 10,43 μ. αντιστοιχεί θριγκός ύψους μόλις 3,30 μ. Δίνεται έτσι η εντύπωση ότι το φορτίο που σηκώνουν οι κίονες είναι **πιο ανάλαφρο** αποκτώντας το σύνολο την αίσθηση του ύψους και της χάρις σε αντίθεση με τους παλαιότερους ναούς που δίνουν την αίσθηση ότι οι κίονες "υποφέρουν" από το βάρος του θριγκού.

¶ **Πειθαρχεί σε μια βασική μαθηματική αναλογία,** στη σχέση **4:9**, αυτήν που ονομάζεται «**χρυσή τομή**». Η αναλογία αυτή ρυθμίζει μεταξύ άλλων :

- ✓ το ύψος του ναού προς το πλάτος του (**13,72 : 30,88 = 4 : 9**)
- ✓ το πλάτος του κυρίου ναού προς το μήκος του (**30,88 : 69,50 = 4 : 9**)
- ✓ τη διάμετρο των κιόνων προς το μεταξύνιο (**1,905 : 4,296 = 4 : 9**)

Αν μια τέτοια ευαισθησία στη σχεδίαση μαρτυρεί μεγαλοφυή καλλιτεχνική σύλληψη, η εκτέλεση αποτελεί **απίστευτο άθλο**. Για να το κατανοήσουμε αυτό, είναι αρκετό να σκεφτούμε ότι, όχι μόνο κανένας λίθος του κτιρίου δεν μπορούσε να έχει κανονικό ορθογώνιο σχήμα (αλλά τραπεζιοειδές), αλλά και ότι κάθε λίθος έχει εντελώς δικό του σχήμα και μοναδική θέση μέσα στο σύνολο, γιατί η καμπύλωση και οι κλίσεις δημιουργούσαν διαφορές γωνιών και επιφανειών σε κάθε σημείο του κτιρίου. Για να επιτευχθεί λοιπόν μια τέτοια κατασκευή ήταν απαραίτητος ο τέλει υπολογισμός του κάθε μέλους, αλλά και η **μαθηματικά ακριβέστατη εκτέλεση**

Μ. Ανδρόνικος

Η ΖΩΦΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ

ΤΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

Τα **Μεγάλα Παναθήναια**² ήταν η επισημότερη γιορτή της Αθήνας.

Πραγματοποιούνταν **κάθε τέσσερα χρόνια** προς τιμήν της πολιούχου θεάς Αθηνάς, κατά το μήνα **Εκατομβαιώνα** (Ιούλιο – Αύγουστο).

Κατά τον 4^ο - 6^ο αιώνα γίνονταν με τέτοια **λαμπρότητα** που είχαν αποκτήσει **πανελλήνια αίγλη**.

Διαρκούσαν 4-12 μέρες, στη διάρκεια των οποίων γίνονταν πολλές τελετές και θυσίες, από τις οποίες η σπουδαιότερη ήταν η **εκατόμβη** (θυσία 100 βοδιών), καθώς και αγώνες ιππικοί, γυμνικοί και μουσικοί.

Στο αποκορύφωμά τους έφταναν οι γιορταστικές εκδηλώσεις την **28^η Εκατομβαιώνος**, ημέρα των γενεθλίων της θεάς Αθηνάς, οπότε παραδινόταν από τον αθηναϊκό λαό στη θεά ένας **πέπλος** χρυσοκέντητος, που είχαν υφάνει οι **αρρηφόροι** και οι **εργαστίνες** (κορίτσια επιφανών οικογενειών στην υπηρεσία της θεάς).

Ο πέπλος μεταφερόταν με **μεγαλόπρεπη πομπή** από τον Κεραμεικό στην Ακρόπολη, στην αρχή κρεμασμένος στο κατάρτι ενός τροχήλατου πλοίου, ενώ μετά το Ελευσίνιο στα χέρια.

Στην Ακρόπολη παραδινόταν ο πέπλος στους ιερείς, οι οποίοι έντυναν το **διπετές ξόανο** της θεάς (ξύλινο άγαλμα ουρανόπεμπτο από το Δία), που τον 5^ο αιώνα βρισκόταν μέσα στο Ερεχθείο.

Αυτή την πομπή παρέστησε ο Φειδίας στη ζωφόρο του Παρθενώνα.

ΟΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΖΩΦΟΡΟΥ

Η ζωφόρος του Παρθενώνα είναι μια ζώνη με ανάγλυφες παραστάσεις, που περιέτρεχε το πάνω μέρος του σηκού, του κυρίως ναού, μέσα από την εξωτερική κιονοστοιχία του. Είχε συνολικό **μήκος 160 μ.**, **ύψος 1,02 μ.**, **πάχος 0,60μ.** ενώ το **βάθος** του **αναγλύφου** δεν υπερβαίνει τα **0,06 μ.**

Για την κάλυψη μιας τόσο μεγάλου μήκους επιφάνειας έπρεπε να χρησιμοποιηθεί πολυπρόσωπη παράσταση και ως τέτοια θεωρήθηκε ότι είναι κατάλληλη η πομπή προς την Ακρόπολη που γινόταν κατά τα Μεγάλα Παναθήναια.

Η πομπή ξεκινάει από τη νοτιοδυτική γωνία του ναού και διχάζεται σε **δύο παρατάξεις** που πορεύονται προς τα ανατολικά.

Ο χώρος όπου κινούνται οι δύο παρατάξεις είναι η οδός των Παναθηναίων, όπου τρέχουν με τα άλογά τους οι **ιππείς** και τα **άρματα** των **αποβατών**, σε παράλληλες πορείες. Ακολουθεί η **πομπή με ζώα** για τη θυσία και **ομάδες ανδρών και γυναικών** που φέρουν ιερά τελετουργικά σκεύη και προσφορές.

Καταλήγουν και οι δύο στην ανατολική πλευρά. Στη μέση της ανατολικής πλευράς, πάνω από την είσοδο του ναού, εικονίζεται το αποκορύφωμα του πολυήμερου εορτασμού των Παναθηναίων, στο τέλος της πομπής, η **παράδοση του πέπλου**, του δώρου των Αθηναίων στο λατρευτικό άγαλμα, το διπετές ξόανο της θεάς. Αριστερά και δεξιά εικονίζονται **καθιστοί οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου**.

Στην πομπή εικονίζονταν περίπου **360 ανθρώπινες και θεϊκές μορφές** καθώς και περισσότερα από **250 ζώα**, κυρίως **άλογα**.

Είναι αξιοθαύμαστο με πόση **ζωντάνια** δίνεται η ατμόσφαιρα της προετοιμασίας της πομπής, η

² Κάθε χρόνο τελούνταν τα **Μικρά Παναθήναια**, που είχαν **τοπικό χαρακτήρα**.

εκκίνηση, η επιτάχυνση του ρυθμού των ιππέων και των αρμάτων και στο τέλος ο **τερματισμός**. Οι σκηνές διαδέχονται η μία την άλλη από λίθο σε λίθο **με ρυθμό σκηνών κινηματογράφου**.

Για να είναι καλά ορατή η ζωφόρος, που ήταν τοποθετημένη τόσο ψηλά, χρησιμοποιήθηκαν αφ' ενός **χρώματα**, και κυρίως το **μπλέ φόντο**, και αφ' ετέρου έγινε **βαθύτερη λάξευση** στο επάνω μέρος σε σύγκριση με το κάτω, ώστε η ζωφόρος αποκτά **κλίση** προς τον θεατή.

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΖΩΦΟΡΟΥ

Πολλές ερμηνείες έχουν δοθεί για το περιεχόμενο της ζωφόρου του Παρθενώνα.

Ενδιαφέρουσα είναι η ερμηνεία του Άγγλου αρχαιολόγου *J. Boardman*, ο οποίος ταυτίζει την **πομπή των 192 ιππέων** με τους **192 αφηρωισμένους νεκρούς της μάχης του Μαραθώνα**.

Ακόμη πιο εντυπωσιακή είναι η παρακάτω ερμηνεία στην οποία συγκλίνουν πολλοί αρχαιολόγοι. Η Αμερικανίδα αρχαιολόγος *E. Harrison*, η Γερμανίδα *E. Simon* και ο Ιταλός αρχαιολόγος *L. Beschi*, θεωρούν ότι οι δύο παρατάξεις της ζωφόρου εικονίζουν την πομπή των Παναθηναίων σε **διαφορετικές εποχές**.

Στην **αρχαϊκή εποχή** (η βόρεια πλευρά) και στην **κλασική εποχή** (η νοτιοδυτική πλευρά).

Πράγματι στη βόρεια ζωφόρο κυριαρχεί ο αριθμός **4** και τα πολλαπλάσιά του, κυρίως το **12**, που παραπέμπουν στις **4 φυλές** της αρχαϊκής εποχής και τις **12 φρατρίες**.

Αντίστοιχα, στη νοτιοδυτική πλευρά κυριαρχεί ο αριθμός **10** (δέκα ομάδες ιππέων, 10 άρματα, 10 βόδια με τους συνοδούς τους κ.λ.) που παραπέμπει στις **10 φυλές** στις οποίες διαίρεσε ο **Κλεισθένης** τους Αθηναίους.

Συνεπώς η ζωφόρος μπορεί να θεωρήσει κανείς ότι συνθέτει με ένα μοναδικά αξεπέραστο τρόπο την **παλαιότερη αθηναϊκή παράδοση** και τη **δημοκρατική ανανέωση**.

Οπότε είναι **το μεγαλύτερο αναθηματικό ανάγλυφο της ιστορίας** και οι δύο παρατάξεις της, ενώ μοιάζουν αντιθετικές, συντίθενται με θαυμαστό τρόπο στην ανατολική πλευρά όπου συγκλίνουν κατά την παράδοση του πέπλου.

Και τέλος, δεν πρέπει να παραγνωριστεί και το γεγονός ότι στη ζωφόρο του Παρθενώνα **για πρώτη φορά αποτυπώνονται στο σώμα ενός ναού ανθρώπινες μορφές**, κάτι αληθινά επαναστατικό. Ως τότε στη γλυπτική διακόσμηση των ναών η παράδοση απαιτούσε να παριστάνονται θεοί, ημίθεοι και πρόσωπα του μύθου.

«Δίπλα στους πανάρχαιους μύθους, τους ιερούς και σεβάσμιους, ο Φειδίας, ο φίλος του Περικλή και του Αναξαγόρα, πίστεψε πως έπρεπε να σταθεί και ο καινούριος μύθος.

Αυτός της αθηναϊκής δημοκρατίας.

Την υπέρτατη αξία της ειρηνικής δημιουργίας, που είναι άθλημα τόσο μεγάλο όσο και οι δοξασμένοι πολεμικοί αγώνες, ο Φειδίας την «τραγούδησε» στο μαρμάρινο «παιάνα» της Παναθηναϊκής πομπής.»

M. Ανδρόνικος

ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ο **Μέγας Αλέξανδρος** αναγνώρισε τη σημασία του Παρθενώνα ως πανελληνίου μνημείου κι όχι απλά αθηναϊκού, όταν ύστερα από τη νίκη του εναντίον των Περσών στο Γρανικό ποταμό κρέμασε είκοσι περσικές ασπίδες ως λατρευτικό αφιέρωμα κάτω από τα αετώματα του ναού.

Οι δημιουργοί και οι τεχνίτες του Παρθενώνα έκαναν καλά τη δουλειά τους. Λίγες καταστροφές έχουν γίνει με το πέρασμα των αιώνων από σεισμούς, από πολεμικές επιχειρήσεις και από το κλίμα. Μια **πυρκαγιά**, ωστόσο, το **2ο αι. π.Χ.** κατέστρεψε, ή έκανε ζημιές στο εσωτερικό του μνημείου, καθώς και στην εσωτερική κιονοστοιχία, την οροφή και το λατρευτικό άγαλμα. Ο ναός επισκευάστηκε και στήθηκε ένα καινούριο άγαλμα φτιαγμένο σύμφωνα με το αρχικό, στα 165-160 π.Χ.

ΡΩΜΑΪΚΟΙ – ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Η πρώτη καταστροφή του ναού έγινε το 267 μ.Χ. από τους Έρουλους (ένα λαό σκανδιναβικής προέλευσης), οι οποίοι κατέλαβαν την Αθήνα και πυρπόλησαν τον Παρθενώνα. Καταστράφηκε η αρχική στέγη, ολόκληρη η εσωτερική κιονοστοιχία, ενώ έπαθαν σοβαρές ζημιές οι τοίχοι του σηκού.

Εκατό χρόνια αργότερα, στα **362-363 μ.Χ.** ο αυτοκράτορας **Ιουλιανός** ανέλαβε να εκτελέσει εκτεταμένες επισκευές, που αποτελούσαν μέρος της εκστρατείας του για να επαναφέρει τον πολυθεϊσμό σ' έναν κόσμο που ήδη είχε προσχωρήσει στο χριστιανισμό. Είχε ζήσει αρκετό καιρό στην Αθήνα ως φοιτητής και γνώριζε κι αγαπούσε την πόλη και τ' αξιοσέβαστα μνημεία της.

Ανακαίνιση του εσωτερικού του Παρθενώνα μετά από τον κάταιπο και την πυρκαγιά το 267 μ.Χ. Σχίσμα Μ. Κορρέ

Κατά τον **5^ο μ.Χ. αι.**, ίσως στα χρόνια του **Θεοδοσίου Β΄**, ο **Παρθενώνας έκλεισε** με διαταγή του Βυζαντινού αυτοκράτορα. Ο Πρόκλος, επικεφαλής της Ακαδημίας κι ένας από τους τελευταίους νεοπλατωνικούς φιλόσοφους, θρηνούσε που δεν μπορούσε πια να μπαίνει στο ναό για να προσεύχεται.

Λίγο αργότερα **μετατράπηκε σε χριστιανική εκκλησία**, αφιερωμένη στην **Αγία του Θεού Σοφία**. Αυτό απαίτησε αρκετές προσαρμογές. Μια ανίδα χτίστηκε στη στενή πλευρά ανατολικά κλείνοντας την είσοδο προς το σηκό. Το κτίριο τώρα είχε είσοδο μόνο από τον οπισθόδομο, που χρησίμευε για νάρθηκας ή πρόναος της εκκλησίας. Τρεις πόρτες ανοίχτηκαν στο μεσότοιχο των δύο αρχικά ανεξάρτητων διαμερισμάτων του σηκού. Μ' αυτόν τον τρόπο ο προσανατολισμός του κτιρίου αντιστράφηκε σύμφωνα με τη χριστιανική συνήθεια. Το πάτωμα υψώθηκε στο ανατολικό άκρο για να σχηματίσει το Άγιο Βήμα, όπου τοποθετήθηκε μια Αγία Τράπεζα με ένα κιβώριο που στηριζόταν σε τέσσερις πορφυρούς κιονίσκους. Στο εσωτερικό της ανίδας και πίσω από την Αγία Τράπεζα τοποθετήθηκε ένα ημικυκλικό σύνθρονο για τους κληρικούς μ' ένα μαρμάρινο θρόνο στη μέση για τον επίσκοπο (ίσως αυτόν που βρίσκεται τώρα στην αποθήκη του Μουσείου της Ακρόπολης).

Ο Παρθενώνας ως εκκλησία. Σχίσμα του Μ. Κορρέ.

Η στέγη υπερυψώθηκε και, αφού **καταστράφηκαν έξι πλάκες της ζωφόρου**, τοποθετήθηκαν φεγγίτες ανάμεσα στα τμήματα της νέας και της παλιάς οροφής για να φωτίζεται το εσωτερικό.

Η σποραδική και προφανώς εσκεμμένη **καταστροφή των ανάγλυφων μορφών** ήταν ίσως **έργο πολύ φανατικών χριστιανών** της εποχής. **Δεν είχε γίνει ωστόσο συστηματική καταστροφή.**

Το εσωτερικό του νέου ναού θα πρέπει να ήταν διακοσμημένο με **ψηφιδωτά και με εικόνες**, είτε κατευθείαν πάνω στο μάρμαρο των τοίχων ή πάνω σ' ένα στρώμα από γύψο, που είναι **πιθανόν να αφαιρέθηκαν** ή να σκεπάστηκαν με γύψο στα χρόνια της **εικονομαχίας**, δηλαδή στη διάρκεια του 8ου και στις αρχές του 9ου αι.

Ο Παρθενώνας εξακολούθησε να **χρησιμοποιείται ως εκκλησία για χίλια χρόνια**. Στη διάρκεια αυτής της μακριάς περιόδου έγιναν μερικές ταφές είτε μέσα είτε ακριβώς δίπλα στο κτίριο, ίσως κατά την πρώτη

περίοδο της χρησιμοποίησής του. Από το 694 ως το 1204 οι **αναγγελίες των θανάτων** των επισκόπων και αρχιεπισκόπων της Αθήνας **σκαλίζονταν** ψηλά στους κίονες της περίστασης.

Στα 1019 ο αυτοκράτορας **Βασίλειος Β΄** ήρθε στην Αθήνα για να τελέσει δοξολογία για τη νίκη του εναντίον των Βουλγάρων και ίσως να ζητήσει συγχώρεση για τη κτηνώδη μεταχείριση των αιχμαλώτων του. Αφιέρωσε πολλά πολύτιμα δώρα στην εκκλησία της Αγίας Σοφίας.

ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ

Στα **1204**, όταν οι **Σταυροφόροι της Τέταρτης Σταυροφορίας** κατέλαβαν το Βυζάντιο, ο Παρθενώνας καταλήφθηκε από το λατινικό κλήρο, με Γάλλο επίσκοπο επικεφαλής, κι αφιερώθηκε στην Παναγία την Αθηνιώτισσα. Στην περίοδο της Φραγκοκρατίας στην Αθήνα (περίπου 250 χρόνια) δεν έγιναν μεγάλες αλλαγές στην εξωτερική εμφάνιση του Παρθενώνα.

Ένα ονομαστό ψηφιδωτό με την Παρθένο στην αψίδα, που χρονολογείται από τις αρχές του 11ου αι. και είναι πολύ πιθανόν να εκτελέστηκε με χρηματοδότηση του Βουλγαροκτόνου, φαίνεται πως έπαθε μεγάλες καταστροφές από τους Φράγκους στρατιώτες, στα 1204, γιατί χωρίς αμφιβολία πίστευαν πως οι χρυσαφίδες γυάλινες ψηφίδες ήταν χρυσός.

Οι νέοι ηγεμόνες δεν ήταν εντελώς αναισθητοί στην ομορφιά αυτών που είχαν κληρονομήσει από την αρχαιότητα. Ο βασιλιάς Πέτρος Δ' της Αραγωνίας στα 1380 περιέγραψε τον Παρθενώνα ως **«το πολυτιμότερο κόσμημα στον κόσμο, που θα ζήλευαν όλοι οι βασιλείς της Χριστιανοσύνης»**.

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

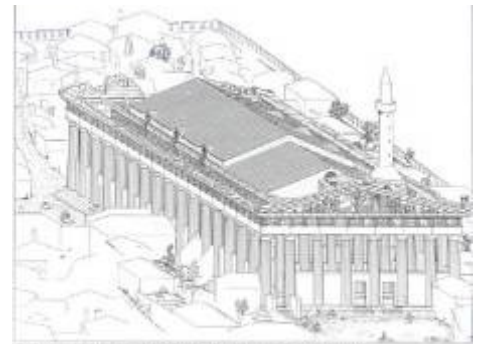
Το **1458** η φρουρά των Φράγκων στην Ακρόπολη παραδίδεται στους **Οθωμανούς**.

Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, η **Ακρόπολη έγινε κάστρο** για τα τουρκικά στρατεύματα και δεν ήταν προσιτή στους επισκέπτες.

Ο **Παρθενώνας μετατράπηκε σε τζαμί** για τους στρατιώτες της φρουράς. Τα ψηφιδωτά και οι τοιχογραφίες του σκεπάστηκαν με ασβέστη ή με γύψο.

Ο Τούρκος ταξιδιώτης Εβλιγιά Τσελεμπή, γύρω στα 1667, γράφει **«Έχουμε δει τζαμιά σε όλο τον κόσμο, αλλά όμοιό του δεν υπάρχει»**.

Το 1674 ο Charles-Francois Olier μαρκήσιος De Nointel επισκέπτεται την Αθήνα με το ζωγράφο Jacques Carrey στην ακολουθία του. Ο Carrey έκανε λεπτομερή σχέδια του Παρθενώνα και των γλυπτών. Τα σχέδια αυτά είναι ανεκτίμητα, γιατί απεικονίζουν λεπτομερειακά τον Παρθενώνα λίγο πριν από την καταστροφή του.

Ο Παρθενώνας ως θέαρος των Οθωμανών κατά το 17ο αιώνα. Σχίσμα του Ed. Courty.

ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

Το **1687** **ενετικός στρατός**, που τον αποτελούσαν σχεδόν εξ ολοκλήρου μισθοφόροι, πολιορκήσε την Αθήνα προσπαθώντας μάταια να διώξει τους Τούρκους από την Ελλάδα. Στις **26 του Σεπτεμβρη**, στη διάρκεια του βομβαρδισμού της Ακρόπολης από το Σουηδό κόμη Koenigsmark, μια **βόμβα πυρίτιδας διαπέρασε τη στέγη του Παρθενώνα και προκάλεσε την έκρηξη της πυριτιδαποθήκης που οι Τούρκοι είχαν εγκαταστήσει στο κτίριο**.

Λίγες μέρες αργότερα η πόλη παραδόθηκε στους Ενετούς. Οι ζημιές που είχε πάθει ο Παρθενώνας ήταν ανυπολόγιστες.

Τα μεσαία τμήματα της κιονοστοιχίας των μακρών πλευρών και οι κίονες της ανατολικής πρόστασης είχαν καταρρεύσει. Το άνω τμήμα των τοίχων του σηκού ήταν αρκετά κατεστραμμένο και η εσωτερική κιονοστοιχία είχε πέσει. **Στη διάρκεια της ενετικής κατοχής αφαιρέθηκαν τμήματα του γλυπτού διακόσμου.**

Ο Ενετός ναύαρχος **Francesco Morosini**, προσπάθησε να κατεβάσει τα γλυπτά του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα. Το βάρος τους ήταν πολύ μεγάλο για τα εργαλεία που είχαν στη διάθεση τους οι μηχανικοί του και το μόνο που κατάφερε ήταν να πέσουν και να σπάσουν τα περισσότερα. Ένας Δανός αξιωματικός που υπηρετούσε στον ενετικό στρατό μάζεψε δυο μικρά κομμάτια που τώρα βρίσκονται στην Κοπεγχάγη. Μια κεφαλή Λαπίθη βρέθηκε θαμμένη στη λάσπη στον Πειραιά, το 1870. Ίσως να έπεσε τυχαία από κάποιον στρατιώτη του Morosini την ώρα που τη φόρτωνε στο καράβι.

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Στα τέλη του 18ου αι. ο Γάλλος πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη **απόσπασε ένα κομμάτι από την ανατολική ζωφόρο και μια μετόπη από τη νότια πλευρά του κτιρίου καθώς και άλλα τμήματα μικρότερης αξίας**, τα οποία ίσως να είχαν σπάσει με την έκρηξη του 1687 και να βρίσκονταν σκόρπια στο έδαφος. Οι προσπάθειές του να αποκτήσει, δωροδοκώντας τους αξιωματικούς, πιο ουσιαστικά δείγματα από τα γλυπτά του Παρθενώνα αποτύχανε.

Ένας Άγγλος ταξιδιώτης προσπάθησε ν' αγοράσει το 1795 μian από τις μετόπες, αλλά είδε πως οι Τούρκοι ήταν απρόθυμοι να πουλήσουν οτιδήποτε. Παρατήρησε πως οι δεκαπέντε μετόπες ήταν καλά στερεωμένες στη θέση τους στη νότια πλευρά του κτιρίου και διατηρημένες σε καλή κατάσταση.

Ο Παρθενώνας ύστερ' απ' το βομβαρδισμό των Ενετών δεν μπορούσε πια να χρησιμεύει για τζαμί. Όμως ανάμεσα στο 1689 και το **1755 χτίστηκε ανάμεσα στους τοίχους του σηκού ένα μικρό τζαμί**. Και μόνο το 1842, όταν το μεγαλύτερο μέρος κατέρρευσε, το κατεδάφισαν τελικά.

Το 1799 ο Thomas Bruce, έβδομος κόμης του Έλγιν, τοποθετήθηκε πρεσβευτής της Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη. Οι αρχικές προθέσεις του φαίνεται πως ήταν ασαφείς αλλά τελικά **πέτυχε την έκδοση ενός σουλτανικού φερμανιού**, που του επέτρεπε να σχεδιάσει και ν' αντιγράψει τα γλυπτά επιτόπου «εις τον ναόν των ειδώλων», να ενεργήσει ανασκαφές γύρω από το κτίριο για τυχόν πεσμένα κομμάτια και να αποσπάσει «μερικές πέτρες με επιγραφές ή με ανάγλυφα».

Ο σημερινός Έφορος των Ελληνικών και Ρωμαϊκών Αρχαιοτήτων στο Βρετανικό Μουσείο άφησε να εννοηθεί πως είναι αμφίβολο αν αυτό το φερμάνι εξουσιοδοτούσε τον Έλγιν να κατεδαφίσει οποιοδήποτε κομμάτι από το οικοδόμημα του Παρθενώνα για να πάρει γλυπτά.

Εφοδιασμένος, ωστόσο, με το περίεργο και αόριστο αυτό έγγραφο, **απόσπασε κι έστειλε στην Αγγλία πενήντα έξι πλάκες από τη ζωφόρο και δεκαπέντε μετόπες, πολλά αγάλματα από τα αετώματα του Παρθενώνα**, και μαζί μια **Καρνάτιδα** κι έναν κίονα από το Ερεχθείο καθώς και τα πεσμένα στη γη κομμάτια της ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης.

Στην προσπάθεια του αυτή προκάλεσε σοβαρές ζημιές στο μνημείο αποχωρίζοντας με πριόνι τις πλάκες της ζωφόρου, μετακινώντας το γείσο για να μπορέσει ν' αφαιρέσει τις μετόπες, σπάζοντας το θριγκό όπου στηρίζονταν, αποσπώντας μαρμάρινες πλάκες από το δάπεδο, κ.λπ.

Όπως και να είναι, το αποτέλεσμα ήταν πως ο Παρθενώνας απογυμνώθηκε από το μεγαλύτερο μέρος του πλαστικού του διακόσμου. Τα μάρμαρα πουλήθηκαν από τον Έλγιν το 1816 στη βρετανική κυβέρνηση και αργότερα η κυβέρνηση τα δώρισε στο Βρετανικό Μουσείο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Κατά τη διάρκεια του Αγώνα για την Ανεξαρτησία της Ελλάδας (1821-1829), η Ακρόπολη πολιορκήθηκε δυο φορές, μian από τους Έλληνες, το 1821-22, και μian από τους Τούρκους, το 1826-27. Και οι δυο πολιορκίες μόνον επιφανειακές ζημιές προκάλεσαν στο κτίριο.

Ο συνταγματάρχης Voutier, Γάλλος φιλέλληνας που οδηγούσε μια πυροβολαρχία στη διάρκεια της πρώτης πολιορκίας, είχε ενδοιασμούς μήπως και καταστρέψει τα μνημεία. Και το 1822 ο Ιωάννης Κωλέττης, Υπουργός Εσωτερικών (και Στρατιωτικών για ένα διάστημα) στην ελληνική επαναστατική κυβέρνηση, του έγγραψε ζητώντας του να προσπαθήσει να διατηρήσει ανέπαφα τα αρχαία μνημεία και ιδιαίτερα τον Παρθενώνα.

Στο μεταξύ η τουρκική φρουρά της Ακρόπολης είχε αρχίσει να σπάει τους τοίχους του σηκού που είχαν απομείνει και να παίρνει το μολυβένιο κάλυμμα των συνδέσμων, που το έλιωνε και το έκανε βόλια. **Οι Έλληνες πολιορκητές τους έστειλαν μήνυμα προσφέροντας τους βόλια, φτάνει ν' άφηναν τον Παρθενώνα ανέπαφο.**

Για τρία χρόνια, από το 1824 ως το 1826, ο Παρθενώνας στέγασε ένα σχολείο για Ελληνοπούλες που οι πατεράδες τους πολεμούσαν στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Οι Τούρκοι κατέλαβαν ξανά την Ακρόπολη το 1827 και την κράτησαν ως το 1833, οπότε την παραδώσαν σε μια βαυαρική φρουρά.

ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Μόνο μετά τις 18 Μαρτίου 1835 βρέθηκε η Ακρόπολη κάτω από τη δικαιοδοσία της νεοσύστατης ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, η οποία είναι από τότε υπεύθυνη για τη συντήρηση των μνημείων της, τις ανασκαφές και τις αναστηλώσεις.

Όταν η Αρχαιολογική Υπηρεσία ανέλαβε την Ακρόπολη, ο Παρθενώνας βρισκόταν σε θλιβερή κατάσταση. Η σπουδαιότητα του όμως ήταν διεθνώς αναγνωρισμένη. Το 1837 ιδρύθηκε η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρία και η πρώτη της συνεδρίαση έλαβε χώρα μες στα ερείπια του Παρθενώνα. Κατά τη β' συνεδρία της (26 Μαΐου 1838) ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός, ο πρώτος πρόεδρος της Εταιρίας, έδειξε τα ετοιμόρροπα οικοδομήματα και τους σωρούς από πέτρες και είπε: «... Εις αυτούς τους λίθους, τους οποίους κατέστησαν ασυγκρίτως πολυτιμωτέρους παρά τον αχάτην και τον αδάμαντα οι Πραξιτέλεις, και οι Φειδίαι, και οι Ικτίνοι, και οι Αγοράκριτοι, και οι Μύρωνες, εις αυτούς τους λίθους χρεωστούμεν κατά μέγα μέρος την πολιτικήν ημών αναγέννησιν». (Πρακτικά της Β' Γενικής Συνεδρίασεως της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας).

Ο Παρθενώνας από βορειοδυτικά το 1839
Δαγγεροτοπία, P.G. Joly de Lotbiniere
Μουσείο Μπενάκη, Συλλογή Γερογιάνη - Πετμεζά

Ο Παρθενώνας υπήρξε και είναι για τους Έλληνες το κατ' εξοχήν σύμβολο της εθνικής τους ταυτότητας, των δεσμών τους με το παρελθόν και της συνεισφοράς τους στον ευρωπαϊκό και γενικότερα στον παγκόσμιο πολιτισμό.

Οι πρώτες εργασίες που ανέλαβε η Αρχαιολογική Υπηρεσία ήταν η κατεδάφιση των μεσαιωνικών και σύγχρονων κτιρίων που είχαν οικοδομηθεί στην Ακρόπολη (πράγμα που μερικές φορές έγινε με περισσότερο ζήλο παρά διακριτικότητα, σύμφωνα με την αρχαιολογική πρακτική της εποχής) και η συλλογή και αναγνώριση των πεσμένων στο έδαφος τμημάτων των αρχαίων οικοδομημάτων. Έπειτα, ακολούθησαν ανασκαφές, καθαρισμοί, αναστηλωτικές εργασίες και σωστικές επεμβάσεις στα μνημεία. Αυτή η εργασία συνεχίζεται χωρίς διακοπή ως τις μέρες μας. Αποτέλεσμά της υπήρξε η δημιουργία του Μουσείου Ακροπόλεως, όπου φυλάγεται κάθε πέτρα από το αρχαίο υλικό της Ακρόπολης ή εκτίθεται για τους επισκέπτες.

Το 1894 ένας ισχυρός σεισμός συγκλόνισε την Αθήνα και προκάλεσε το γενικό ενδιαφέρον για την ασφάλεια των αρχαίων μνημείων της Ακρόπολης. Τότε εκπονήθηκε ένα λεπτομερές και μακροχρόνιο πρό-

γραμμα σωστικών επεμβάσεων, το οποίο δεν είχε ολοκληρωθεί ως το 1930. Ανακαλύφθηκαν κι αναγνωρίστηκαν πολλά αρχιτεκτονικά μέλη και τμήματα του πλαστικού διακόσμου. Πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από εργασίες αποκατάστασης των δομικών βλαβών του Παρθενώνα και επιχειρήθηκε η παραπέρα αναστήλωση των πεσμένων κιονοστοιχιών. Δυστυχώς σε πολλές από τις εργασίες που έγιναν τότε χρησιμοποιήθηκαν σιδερένιοι σύνδεσμοι, όπως απαιτούσε η τεχνολογία της εποχής.

Η οξείδωση που ακολούθησε και το φούσκωμα εκείνων των συνδέσμων προκάλεσε πολλά προβλήματα. Αξίζει να σημειωθεί πως οι πρώτοι τεχνίτες του Παρθενώνα τύλιγαν τους σιδερένιους συνδέσμους σε μολύβι για να αποφεύγουν την οξείδωση.

Τα προβλήματα αυτά επιδεινώθηκαν με την ατμοσφαιρική ρύπανση που ήρθε ως επακόλουθο της αυξανόμενης εκβιομηχάνισης και ανάπτυξης. Μια έκθεση της UNESCO, το 1971, υπογράμμισε την ανάγκη για ένα ριζικό πρόγραμμα συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου.

Το 1975, μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα, συγκροτήθηκε οργανωτική επιτροπή από τον τότε Υπουργό Πολιτισμού, καθηγητή Κωνσταντίνο Τρυπάνη, που πλαισιώθηκε με αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, μηχανικούς, χημικούς και άλλους επιστήμονες και ζήτησε τις γνώμες και τις συμβουλές πολλών ειδικών από την Ελλάδα και το εξωτερικό, για να καταστρώσει ένα πρόγραμμα βασισμένο στην πιο εξελιγμένη τεχνολογία.

Η Ελλάδα δεν είναι πλούσια χώρα και διαθέτει πάρα πολλές αρχαιότητες, πολύ περισσότερες απ' όσες της αναλογούν. Αλλά δεν υπολογίζει ούτε τα έξοδα ούτε τις προσπάθειες για να στερεώσει, να συντηρήσει και, όπου είναι δυνατόν, να αναστηλώσει το μεγαλύτερο αριστούργημα της ελληνικής αρχιτεκτονικής και γλυπτικής — όπως λέει ο A. W. Lawrence, «το μοναδικό οικοδόμημα στον κόσμο που μπορεί να χαρακτηριστεί τέλειο, χωρίς κανένα ψεγάδι».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

**Ο Παρθενώνας οικοδομήθηκε από Έλληνες κι ανήκει στην Ελλάδα.
Όμως, κατά κάποιον τρόπο, ανήκει και σ' ολόκληρο τον κόσμο.
Ο κόσμος μπορεί να είναι ήσυχος γιατί βρίσκεται σε καλά χέρια.**

Αν τα γλυπτά που απόσπασε ο λόρδος Έλγιν πριν από 185 χρόνια σταθεί μπορετό να επιστραφούν στην Ελλάδα, αυτό θα αποτελέσει μια δίκαιη και γενναιόδωρη ανταμοιβή για την εργασία που οι ελληνικές αρχές και οι ειδικοί επιστήμονες και τεχνίτες προσφέρουν τώρα στην Ακρόπολη. Το αν μπορεί ή θα έπρεπε να επανέλθει στην αρχική του θέση κάποιο από αυτά, τούτο αποτελεί πρόβλημα της τεχνολογίας και θέμα γούστου για τις επόμενες γενιές. Στο μεταξύ μπορούν να διατηρηθούν και να εκτεθούν σε κοινή θέα σ' ένα καινούριο μουσείο που θα χτιστεί στους πρόποδες της Ακρόπολης και επομένως θα είναι δυνατόν να βλέπει κανείς όλα όσα απομένουν από τον Παρθενώνα κάνοντας έναν περίπατο πέντε λεπτών και όχι ένα ταξίδι 1500 μιλίων³.

Ο Παρθενώνας βρίσκεται στη θέση του εδώ και πολλούς αιώνες και θα εξακολουθήσει να βρίσκεται εκεί πολύ καιρό ακόμα, όταν όλοι εμείς θα έχουμε γίνει σκόνη και τα ονόματά μας θα έχουν ξεχαστεί. Η ιδέα, ο σχεδιασμός και η κατασκευή του μνημείου και των γλυπτών του πραγματοποιήθηκαν μαζί, ως μέρη ενός κοινού σχεδίου. Γι' αυτό και πρέπει να τα βλέπει κανείς όλα μαζί, για να μπορέσει να τα κατανοήσει και να τα εκτιμήσει όσο πρέπει.

Robert Browning⁴

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΜΕΛΙΝΑΣ ΜΕΡΚΟΥΡΗ
ΣΤΗΝ OXFORD UNION

⁴ Ο Robert Browning είναι ομότιμος καθηγητής της Κλασικής Φιλολογίας και της Αρχαίας Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου και συγγραφέας πολυάριθμων βιβλίων και άρθρων σχετικά με την Αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο. Το κείμενο που δόθηκε περιλαμβάνει ελαφρά προσαρμοσμένα και εμπλουτισμένα αποσπάσματα από το βιβλίο “The Elgin marbles. They have to be returned to Greece.” Αθήνα, 1988, Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»

Κύριε Πρόεδρε, Αξιότιμα Μέλη, Κυρίες και Κύριοι

Καταρχήν επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω την OXFORD UNION που έφερε το θέμα αυτό για συζήτηση και ευχαριστώ που με προσκαλέσατε. Νομίζω ότι θα ήταν καλό αυτό το βράδυ ν' ακουστεί μια ελληνική φωνή. Μια φωνή έστω με τη φτωχή μου προφορά.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης το μεγάλο αριθμό Βρετανών πολιτών που συνηγόρησαν υπέρ των θέσεων της κυβέρνησης με τα αξιότιμα μέλη και των δύο σωμάτων του κοινοβουλίου που εκδήλωσαν ενδιαφέρον και συμπάθεια για το αίτημα της επιστροφής των μαρμάρων. Και βεβαίως εκφράζω τη βαθειά ευγνωμοσύνη μου στη Βρετανική Επιτροπή για την Επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα, για τις προσπάθειες της να αποκαλύψει την αλήθεια στο Βρετανικό λαό.

Υπάρχουν τα Μάρμαρα του Παρθενώνα.

Δεν υπάρχουν Ελγίνεια Μάρμαρα.

Όπως

Υπάρχει ο Δαβίδ του Michael Angelo

Υπάρχει η Αφροδίτη του Da Vinci

Υπάρχει ο Ερμής του Πραξιτέλη

Υπάρχουν οι Ψαράδες στη θάλασσα του Turner

Υπάρχει η Capella Sixtina

Δεν υπάρχουν Ελγίνεια Μάρμαρα.

Ξέρετε, λένε ότι εμείς οι Έλληνες είμαστε ένας θερμόαιμος λαός. Να σας πω κάτι, είναι αλήθεια. Και είναι γνωστό πως δεν αποτελώ εξαίρεση. Γνωρίζοντας τι σημαίνουν τα γλυπτά αυτά για τον ελληνικό λαό δεν είναι εύκολο να μιλήσω ψύχραιμα για το πώς πάρθηκαν τα Μάρμαρα από την Ελλάδα.

...

Ελπίζω η συζήτηση να προκαλέσει μερικές ερωτήσεις. Θέτω μερικές από αυτές.

- **Τα μάρμαρα πάρθηκαν κακώς; Και αν κακώς πάρθηκαν, είναι σωστό να κρατούνται;**
- **Ακόμα, αν είναι σωστό το ότι πάρθηκαν, είναι λάθος να επιστραφούν;**
- **Τι βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στο επιχείρημα ότι αν δεν τα είχε πάρει ο Elgin, άλλος Άγγλος ή Γάλλος θα τα είχε πάρει;**
- **Πειράζει που το 95% του ελληνικού λαού μπορεί ποτέ να μη δει τα λαμπρότερα έργα της ελληνικής δημιουργίας;**
- **Είναι δυνατόν μια ελεύθερη Ελλάδα να είχε επιτρέψει τη μετακίνηση των μαρμάρων;**

Η Αγγλία και η Ελλάδα είναι φίλες χώρες. Αγγλικό αίμα έτρεξε στα ελληνικά χώματα στη διάρκεια του πολέμου κατά του φασισμού. Και οι Έλληνες έδωσαν τη ζωή τους για να προστατεύσουν του Άγγλους πιλότους. Διαβάστε τον Churchill, μιλάει για το πόσο σημαντικός ήταν ο ελληνικός ρόλος στην αποφασιστική νίκη στην έρημο κατά του Ρόμελ. Στο όνομα αυτής της φιλίας σας λέμε :

- ! **Έγινε μια αδικία που μπορεί τώρα ν' αποκατασταθεί.**
- ! **Πρέπει να καταλάβετε τι σημαίνουν για μας τα μάρμαρα του Παρθενώνα.**
- ! **Είναι η υπερηφάνειά μας, είναι οι θυσίες μας.**
- ! **Είναι το ευγενέστερο σύμβολο τελειότητας.**
- ! **Είναι φόρος τιμής στη δημοκρατική φιλοσοφία.**
- ! **Είναι οι φιλοδοξίες μας και το ίδιο τ' όνομά μας.**
- ! **Είναι η ουσία της ελληνικότητας.**

Τα μάρμαρα του Παρθενώνα είναι για το ελληνικό έθνος χίλιες φορές πιο πολύτιμα και πιο σπουδαία απ' όσο θα μπορούσαν να είναι για το αγγλικό έθνος που απλά και μόνο τα αγόρασε.

Το μεγαλείο μιας χώρας δεν έγκειται σ' αυτά που κατέκτησε, ή πήρε ή κράτησε.

Η αληθινή υπερηφάνεια μιας χώρας εναπόκειται στην επανόρθωση των αδικιών, στην αναγνώριση της αλήθειας και της δικαιοσύνης.

Λέμε στην Βρετανική Κυβέρνηση:

Κρατήσατε αυτά τα γλυπτά για δύο σχεδόν αιώνες.

Όμως τώρα στο όνομα της δικαιοσύνης και της ηθικής παρακαλώ δώστε τα πίσω.

Ειλικρινά πιστεύω ότι μια τέτοια χειρονομία εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας θα τιμούσε πάντα τ' όνομά της.

Ευχαριστώ.

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ
ΤΩΝ ΜΑΡΜΑΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ**

Τα επιχειρήματα κατά της επιστροφής των γλυπτών του Παρθενώνα έχουν μεταβληθεί με το πέρασμα των χρόνων και για να τα αντιμετωπίσει κανείς χρειάζεται να κατέχει την επιδεξιότητα και την εκπαίδευση ενός κυνηγού Λερναίας Ύδρας. Λαμβάνοντας υπ' όψιν πως όλοι εκείνοι που δικαιώνουν την κατοχή των μαρμάρων από το Βρετανικό Μουσείο έχουν την τάση να διαστρεβλώνουν το θέμα, θα μπορούσε να πει κανείς με βεβαιότητα πως τα επιχειρήματά τους περιλαμβάνουν μερικές από τις παρακάτω προτάσεις :

1. Η μεταφορά των μαρμάρων στη Μεγάλη Βρετανία ωφέλησε τις καλές τέχνες και τις κλασικές σπουδές.
2. Τα μάρμαρα είναι πιο ασφαλή στο Λονδίνο απ' ό,τι θα ήταν στην Αθήνα.
3. Τα μάρμαρα θα είναι πιο ασφαλή στο Λονδίνο απ' ό,τι θα είναι στην Αθήνα.
4. Ο λόρδος Έλγιν ενήργησε ως φιλότεχνος συντηρητής.
5. Η επιστροφή των μαρμάρων θα δημιουργούσε επικίνδυνο προηγούμενο για την απογύμνωση των μεγάλων μουσείων και συλλογών.
6. Οι σύγχρονοι Έλληνες δεν είναι γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων και δεν έχουν κανένα φυσικό ή άλλο δικαίωμα σε γλυπτά του Περικλή ή του Φειδία.

Ας πάρουμε τα επιχειρήματα αυτά με τη σειρά.

Κατά πρώτον δεν υπάρχει κανένα επιχείρημα ενάντια σε κείνους που υποστηρίζουν πως τα μάρμαρα τα έχουν δει περισσότεροι άνθρωποι χάρη στη μεταφορά τους από την Αθήνα. Το ίδιο θα μπορούσε να υποστηριχθεί αν η ζωφόρος βρισκόταν σήμερα σε μόνιμη έκθεση στη Ντίσνεϋλαντ. Αυτό που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα είναι πως και η μεταφορά και η έκθεση στο Λονδίνο είχαν ως αποτέλεσμα κάποιες σημαντικές επιδόσεις, υπέρ και κατά, στον πεζό λόγο και στην ποίηση. Ποιος μπορεί να πει τι θα μπορούσε να προκαλέσει, στην ίδια κατεύθυνση η επανατοποθέτηση των μαρμάρων στο μνημείο όπου ανήκουν; Οπωσδήποτε όμως δεν θα χάσουμε ούτε τους στίχους του Μπάυρον, ούτε του Keats.

Όσον αφορά το δεύτερο επιχείρημα, είναι αδύνατον να υποστηριχθεί το αντίθετο. Τα μάρμαρα μπορεί να είχαν επιζήσει μέσα από την Ελληνική Επανάσταση και κάθε μεταγενέστερη αντιξοότητα, μπορεί και όχι. Είναι άσκοπο να το αναλογιζόμαστε. Αυτό που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα είναι πως οι Έλληνες προσπάθησαν να φροντίσουν όσο περισσότερο μπορούσαν τα μάρμαρα και πως είχαν παρθεί εξαιρετικά μέτρα για να προστατευτεί ο Παρθενώνας κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού τους αγώνα. (Είναι αρκετά γνωστό το περιστατικό κατά το οποίο οι Έλληνες πολιορκητές της Ακρόπολης, όταν έγινε αντιληπτό πως οι Τούρκοι έσπαζαν τους τοίχους του ναού αποσπώντας το μολυβένιο κάλυμμα των συνδέσμων για να κάνουν βόλια, τους έστειλαν μήνυμα προσφέροντάς τους βόλια, φτάνει να άφηναν τον Παρθενώνα ανέπαφο.) Μπορεί ακόμη να αποδειχτεί πως τουλάχιστον σε δύο περιπτώσεις (κατά τον καταστροφικό «καθαρισμό» τους του 1938 και κατά τους βομβαρδισμούς των Ναζί) τα μάρμαρα κινδύνευσαν και στο Λονδίνο.

Το τρίτο είναι σίγουρα το ισχυρότερο επιχείρημα για όσους υποστηρίζουν τη συνέχιση της κατοχής των μαρμάρων από το Βρετανικό Μουσείο. Η ρύπανση της ατμόσφαιρας στην Αθήνα είναι ντροπή ακόμα και για μια κοινωνία που θα είχε στη φύλαξή της μια μικρότερης σημασίας κληρονομιά. Ωστόσο το επιχείρημα στερείται λογικής βάσεως. Πρώτα απ' όλα γιατί αγνοεί πως η Αθήνα είναι το ιστορικό και αισθητικό περιβάλλον των μαρμάρων. Ακόμη, στην πιο ακραία του μορφή αυτό το επιχείρημα θα δικαίωνε τη μεταφορά ολόκληρης της Ακρόπολης σ' ένα γιγαντιαίο θησαυροφυλάκιο στο Λονδίνο ή στη Νέα Υόρκη. Στην πιο ορθολογιστική του μορφή θα σήμαινε πως τα μάρμαρα θα έπρεπε να είχαν επιστραφεί τότε που η ατμόσφαιρα της Αθήνας ήταν πιο καθαρή από του Λονδίνου. Και τέλος στην πιο αμερόληπτη μορφή του θα σήμαινε πως η βρετανική κυβέρνηση θα επιστρέψει τα μάρμαρα όταν οι ρύποι της ατμόσφαιρας της Αθήνας θα πέσουν κάτω από ορισμένα όρια.

Αναφορικά με τα φιλότεχνα αισθήματα του λόρδου Έλγιν, είναι πολλά όσα μπορούν να ειπωθούν. Και πρώτα πρώτα, είναι γεγονός ότι ο λόρδος υπερέβαλε τους όρους του φερμανιού που είχε αποσπάσει από τους Τούρκους, καθώς δωροδόκησε παραδόπιστους Τούρκους και εκμεταλλεύτηκε τη θέση του ως πρεσβευτή. Η αρχική του πρόθεση ήταν να μεταφέρει τα μάρμαρα στο σπίτι του στη Σκωτία και μόνο όταν οι οικονομικές του ανάγκες (απλήρωτα χρέη προς το κράτος) απαίτησαν την πώλησή τους ισχυρίστηκε ότι απέκτησε τα μάρμαρα «για το έθνος» και τα παραχώρησε στο βρετανικό δημόσιο για τη διαγραφή των χρεών του. Και το πιο σημαντικό. Ο λόρδος Έλγιν γνώριζε τις δομικές καταστροφές που έγιναν στον Παρθενώνα για λογαριασμό του καθώς και την καταστροφή μοναδικών γλυπτών κατά την αποκαθίλωσή τους, αλλά δεν έφερε καμιάν αντίρρηση. Όπως όλα τα επιχειρήματα των οπαδών του Έλγιν, έτσι και αυτό είναι, στην καλύτερη περίπτωση, αστήρικτο, και, στη χειρότερη, καθαρή βλακεία.

Αλλά και το επιχείρημα «περί προηγουμένου» δεν ευσταθεί. Ο Παρθενώνας είναι μοναδικός όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για τον πολιτισμό που ονομάζεται δυτικός, και επιπλέον ο ναός, αν και έχει φθαρεί από πολέμους και από το χρόνο, ωστόσο εξακολουθεί να υψώνεται εκεί που πάντα βρισκόταν και σε αναγνωρίσιμη μορφή. Εκτός αυτού, οι Έλληνες και οι υποστηρικτές τους δεν απαιτούν την επιστροφή όλων των έργων τέχνης που είχε πάρει ο Έλγιν από την Ελλάδα. Το ζήτημα είναι η ενότητα και η ακεραιότητα του Παρθενώνα. Όλα τα άλλα αποτελούν προσπάθεια να αλλάξει το θέμα.

Τέλος, σχετικά με την ταυτότητα των Ελλήνων, αν η γλώσσα, το τοπίο, η εθνική συνείδηση και η φιλοσοφική και καλλιτεχνική παράδοση δεν σημαίνουν συνέχεια μιας φυλής και ενός πολιτισμού, είναι δύσκολο να βρεθεί το στοιχείο εκείνο που θα δήλωνε τη συνέχεια. Οι Έλληνες διατήρησαν την κληρονομιά και την ταυτότητά τους και μάλιστα μέσα από πολλούς αιώνες κατάκτησης και ξένης κατοχής. Κι ένας γραμματισμένος Έλληνας του σήμερα, όσο ταπεινός κι αν είναι, μπορεί να αποκρυπτογραφήσει πολλές επιγραφές στο μουσείο της Ακρόπολης.

Σήμερα έχει ξεκινήσει μια τρομερή προσπάθεια για την αναστήλωση του Παρθενώνα και των άλλων μνημείων της Ακρόπολης. Επιστήμονες και μελετητές από όλους τους τομείς έχουν επαινέσει το όλο εγχείρημα και πολλοί από αυτούς συμμετέχουν στις εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης των μνημείων. Με λίγα λόγια οι Βρετανοί έχουν προσκληθεί να πάρουν μέρος σε μια μοναδική επιχείρηση. Με μια απλή κοινοβουλευτική πράξη μπορούν να γίνουν συνιδρυτές ενός αναστηλωμένου Παρθενώνα και συμμετοχοί στην ανανέωση της Ακρόπολης. Για πρώτη φορά από τότε που η Ελλάδα έγινε ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος θα μπορεί ο επισκέπτης της Αθήνας να δει όλα τα επιβιώσαντα θαύματα του Περικλή και του Φειδία μέσα σε μια μέρα και μέσα στον ασύγκριτα μοναδικό χώρο για τον οποίο προορίζονταν. Όταν γίνει αυτή η πράξη, η κυβέρνηση που θα κάνει το τελικό βήμα θα επιδοκιμαστεί για τη μεγαλοψυχία της, αλλά κυρίως γιατί η επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα εκεί όπου ανήκουν είναι μια χειρονομία που αποτελεί φόρο τιμής στο αδιαίρετο της τέχνης και –γιατί να μην το πούμε χωρίς ντροπή- της δικαιοσύνης.

Christopher Hitchens

Μακέτα των μνημείων
της Ακρόπολης των Αθηνών

*"Τυφλά είναι τα μάτια
που δε χύνουν δάκρυα
βλέποντας,
Ω, Ελλάς αγαπημένη,
τα ιερά σου μάρμαρα
να αρπάζονται
από βλάσφημα Εγγλέζικα χέρια
που έχουν ξαναπληγώσει
την πονεμένη σου καρδιά
και αρπάζει τους θεούς σου,
τους θεούς που μισούν
το απαίσιο κλίμα της Αγγλίας."*

Lord Byron, "*Childe Harold*"

